

Dana Mudrová

Vnímání místa. Příspěvek k fenomenologii místa

oponentský posudek bakalářské práce

Předložená bakalářská práce čítající celkem 62 stran je logicky členěna do čtyř kapitol. Centrální pasáže představují dva detailně probírané, v jistém ohledu se doplňující přístupy k problematice místa. Jsou lemovány na jedné straně pečlivě vypracovaným metodologicky orientovaným úvodem, na straně druhé pak závěrem obsahujícím kromě shrnutí též možnost syntetického rozvíjení v práci diskutovaných přístupů. Text doprovázejí rovněž čtyři explikační diagramy vztahující se k jednotlivým částem výkladu. Použitá literatura je nadmíru bohatá, autorka se opírá nejen o překlady, ale čerpá i z původních cizojazyčných (německých) zdrojů. Poznámkový aparát je bezchybný. A nelze též opomenout nikoli samozřejmou skutečnost, kterou je precizní, přesto však svěží jazykové provedení. Již po formální stránce tak práce naznačuje nadprůměrnou úroveň.

Kvalita práce však vyniká především v obsahové rovině. Hlavním předmětem je otázka, co je to místo, specificky vymezená – a tím i omezená – na problematiku vnímání místa. V této perspektivě se práce soustřeďuje na dva možné přístupy k tomuto problému.

První z nich vychází z Husserlovy fenomenologie, je úzce spjat s jeho základními myšlenkovými vzorci, jakými jsou fenomenologická redukce, konstituce předmětu ve vědomí, intencionalita atd., jejichž roli v otázce vnímání místa práce srozumitelně, ale přesto bez přílišného zjednodušování předvádí. Není zde příležitost diskutovat detaily, soustředíme se proto na obecné vyústění.

Místo jakožto místo vnímané je zde odvozeno ze subjektu. Místo je primárně bod v prostoru, který zaujímáme, a jeho bezprostřední okolí, které nás obklopuje. Je konstituováno ve vědomí spolu s věcmi, které vnímáme. Vnímání jakožto vztah vnímajícího a vnímaného je tak v tomto rozvrhu poznamenáno fundamentální jednostranností, která je mnohem zásadnější než jednostrannost spojená se vždy částečnou percepcí („vnímáme věc jen z jedné strany“, str. 19): a sice primátem vědomí, vnímajícího subjektu v tomto vztahu („věci jsou něco, co vzniká ve vědomí“, str. 22).

Zde by bylo možno se dotknout několika bodů k diskusi. Posuzovateli totiž nejednou při čtení práce vytanula na mysli otázka, zda fenomenologická metoda (zejména ve své husserlovské podobě) zvolená jako východisko svým vlastním nasazením neochuzuje výklad místa o některé významné fenomény. Vedení snahou o „záchranu fenoménů“ bychom se tedy mohli tázat:

- a) je dostatečně důsledné v otázce vnímání „uzávorkovat“, předem zbavit platnosti pouze tezi existence samostatné věci a jejího místa? nemělo by být zároveň uzávorkováno i Já, a to jak konkrétní, tak transcendentální? není „čistý fenomén zbavený transcendence věci“ očištěn pouze jednostranně?
- b) není proces vnímání možné uchopit jako půdu, která předchází jak vystoupení vnímaného, tak vnímajícího? jak věci či místa, tak vědomí (jak dále naznačují pasáže z Patočky či Piageta)?

- c) je tu skutečně pouze alternativa: buď předem izolovaně existující prostor objektivní (geometrický), anebo prostor subjektivní (ustavený ve vědomí)? není možné uvažovat jakési paralelní vyvstávání prostoru i člověka (O i S)?¹

Na některé z těchto otázek² odpovídá další část práce. Druhý přístup k vytyčené problematice se totiž zaměřuje na motiv vzájemného vztahu člověka a místa. Místo není jen to, co si člověk utváří, ale též to, co na něj působí, co ho specifickým způsobem „oslovuje“, co se stává jeho „domovem“. V této části využívá autorka celou řadu konkrétních analýz (Patočkovo pojetí třech životních pohybů, Heideggerovo přemýšlení o pojmu „bydlení“, zkoumání „genia loci“ norského architekta a teoretika Norberga-Schulze, Böhmeho pojetí „atmosféry“, Buberovu analýzu základních lidských vztahů ke světu: Já-Ty a Já-Ono, Piagetovu teorii vývoje vnímání atd.), jejichž osobitá kompozice pak představuje z hlediska oponenta stěžejní a nejzajímavější část práce. Zdůrazněme zde zejména kap. 3.3 rozvíjející Patočkovu koncepci prvního životního pohybu jakožto pohybu „původního souznění se světem“, v němž provázaný vztah člověka a místa předchází rozlišení vnitřku a vnějšku, subjektu a objektu. Je otázka, zda by tuto situaci nebylo zajímavé uchopit ne jako něco, co má být překonáno, podobně jako život dětský životem dospělým, ale právě jako onu zásadní vrstvu životního dění, v níž se ve vzájemném ovlivňování stávají místo i člověk svébytnými záležitostmi a nikoli produkty jeden druhého.

Posuzovatel bude velmi rád, když se autorka k nastíněným otázkám při obhajobě vyjádří. Předem však zdůrazňuje, že se nejedná o námitky ke zpracování předložené práce (tomu totiž téměř není co vytknout), ale spíše o podněty k legitimní filosofické diskusi týkající se perspektivy, kterou se zde autorka práce rozhodla zaujmout jako východisko (a jejichž omezení si je podle všeho ostatně sama výslovně vědoma).³

Závěrečné hodnocení

Předložený text Dany Mudrové ve všech ohledech jednoznačně přesahuje standardní úroveň žánru bakalářské práce. Posuzovatel se domnívá, že je bez dalšího publikovatelný v odborném tisku. Navrhuje proto ohodnotit jej **známkou 1** a maximálním počtem kreditů, tj. **50**.

V Praze 15. 3. 2007

Cyril Říha, Ph.D.
externí pedagog na FHS UK
a vědecký pracovník Centra pro
teoretická studia UK a AV ČR

¹ Řečeno příkladem odkazujícím k literatuře, kterou tato práce cituje: Jsou hory skutečně jen prostorem, který si člověk zjednává k lyžování?

Nejsou právě tak hory prostředím, které způsobuje, že se člověk stává lyžařem? A nešlo by zde namísto ustavování hierarchií ve vztahu člověk a místo uvažovat o jakémsi procesu stávání se horským, na základě něhož teprve společně vystupují lidé a prostor jakožto hory a horalé?

² A dala by se uvést ještě jedna hnidopišská: vychází-li Husserl při pojmové artikulaci z běžné zkušenosti, čemu odpovídá např. rozlišení „materia prima“ a „materia secunda“ jakožto kvalit primárně konstituujících prostor (vizuální a taktilní) a kvalit v tomto ohledu podružných (zvuky, pachy apod.)? Co potom akustika či klíčová role pachů při utváření atmosféry prostoru běžně využívaná např. v supermarketech? Podobně by bylo možné vznést otázku po přesvědčivosti distinkce „materiální“ x „nemateriální“ jevy či „věci“ x „ne-věci“... Ve všech těchto případech se vkrádá podezření, že nejde o nikterak vágní pojmy vycházející z běžné zkušenosti, ale o pojmy zcela nesamozřejmé, specifické a nadměrně spekulativní.

³ Srv. str. 16: „Považuji ale za správné uvést alespoň v náznaku, jaké problémy s sebou nese fenomenologický pohled a metoda, když už je využívám.“